

Topel pozdrav in vabljeni k prebiranju prvega novičnika Dovolj za vse!

S prepričanjem, da je dobre stvari treba deliti in množiti, in z upanjem, da zanetimo iskre navdiha, vam pošiljamo prvi novičnik o skupnostnem upravljanju z življenjskimi viri. Novičnike bomo do konca leta pripravljali v okviru projekta *Dovolj za vse – skupnostno upravljanje z življenjskimi viri*, ki ga izvajata Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj in Focus, društvo za sonaraven razvoj. (Več o projektu si lahko preberete [tukaj](#).)

Prinašali vam bodo vsebine o skupnostnem upravljanju z življenjskimi viri v Sloveniji in v mednarodnem prostoru – opise projektov, napovedi dogodkov, povezave, informacije o razpisih in druge aktualnosti – z željo, da vas informirajo, motivirajo in podprejo pri prepoznavanju razvojnih potencialov življenjskih virov v vaših lokalnih okoljih ter pri izvedbi skupnostnih projektov. V *pravnem kotičku* bomo v sodelovanju s Pravno-informacijskim centrom nevladnih organizacij – PIC v vsakem novičniku naslavljali pravni okvir in premagovali ovire za izvedbo konkretnih skupnostnih projektov. Tokrat pravnica Senka Šifkovič Vrbica piše o vzpostavljanju se sistemski podpori stanovanjskim zadrugam. Te so v tujini močno razvite in prispevajo h kakovostnemu in dostopnemu bivanju v skupnosti, hkrati pa preprečujejo špekulacije s stanovanjskim fondom. Večplastne koristi stanovanjskih zadrug opisujemo na primeru Hunziker Areala v Zürichu, ki je eden največjih projektov stanovanjske zadruge v Evropi, ter poročamo o pilotnem projektu Rakova Jelša, ki orje ledino v Ljubljani.

Posebnost tokratnega novičnika so *predstavitve švicarskih primerov skupnostnega upravljanja z življenjskimi viri*, ki jih je projektna skupina spoznala na strokovni ekskurziji v letošnjem maju. Poleg stanovanjskih kooperativ pišemo še o mednarodno priznani dobri praksi vključujočega načrtovanja naravi prijaznega razvoja v biosfernem območju Entlebuch, ponudbi rešitev za energetske samooskrbne skupnosti züriškega energetskega podjetja EWZ, regionalni prehranski mreži BachserMärt in skupnostnih prostorih v Zürichu.

Z doktorsko študentko na področju načrtovanja krajine in urbanih sistemov Ano Stritih smo se pogovarjali o razvoju orodij za vključujoče prostorsko načrtovanje na eni najprestižnejših univerz na svetu, ETH Zürich.

Za jesen pa *napovedujemo* tretjo nacionalno konferenco Dovolj za vse – skupnostno upravljanje z življenjskimi viri, predstavljamo vsebinske poudarke in vas vabimo, da si rezervirate termin.

Prijetno branje in uspešne skupnostne projekte vam želimo,

ekipi Umanotere in Focusa

Dovolj za vse! – kaj pomeni naše geslo?

V Sloveniji imamo dovolj življenjskih virov, da zagotovimo blaginjo za vse njene sedanje in bodoče prebivalce. Dovolj je bilo njihovega nevzdržnega in nepravilnega izkoriščanja – s projekti skupnostnega upravljanja v lokalnih okoljih tlakujemo pot v trajnostno gospodarstvo in družbo.

Vsebina

Zakaj smo se podali na ekskurzijo v Švico Dobre prakse

Hunziker Areal – skupnostno bivanje v stanovanjski kooperativi
Vključujoče upravljanje v biosfernem območju Entlebuch
Skupnostne sončne elektrarne v Zürichu
Regionalna prehranska mreža BachserMärt
Skupnostni prostori züriških četrtnih skupnosti

Ob rob dobrim praksam

2000 vatna družba
Nova direktiva o energetski samooskrbi
Pilotni projekt stanovanjske kooperative v Ljubljani
Razvoj orodij za vključujoče načrtovanje rabe življenjskih virov

Pravni kotiček

Sistemska podpora stanovanjskim zadrugam v Sloveniji

Napovednik

O projektu Dovolj za vse

www.DovoljZaVse.si

Zakaj smo se podali na ekskurzijo v Švico

Švica je dežela referendumov in združnega organiziranja. Dolga tradicija dogovarjanja v skupnostih je rodila številne mednarodno priznane trajnostne skupnostne dobre prakse. Z njimi se odzivajo na sodobne okoljske izzive, kot sta podnebna kriza in zmanjševanje biotske raznovrstnosti, pa tudi rešujejo probleme na socialnem področju, se soočajo z multikulturalnostjo in spreminjajočo se demografsko sliko. Švica je seveda tudi bogata družba. Lokalne oblasti si lahko privoščijo podpiranje skupnostnih praks, vendar se jim to bogato obrestuje. Te namreč niso samo okoljsko vzdržne in socialno pravične, ampak tudi ekonomsko uspešne. Tako povečajo blagostanje svojih občanov in oplemenitijo svoj lasten proračun. *Na ekskurzijo v Švico smo se podali, da bi si v živo ogledali nekaj dobrih praks, za katere smo ocenili, da bi tudi v našem okolju lahko dobro uspevale.* V nadaljevanju vam jih predstavljamo in upamo, da bodo navdušile tudi vas.

Spotoma smo opazili in izvedeli tudi:

Vlaki so udobni in točni, vozni redi funkcionalni in usklajeni s potrebami uporabnikov. Premikanje brez avtomobila tako v mestu kot izven njega je enostavno.

V gostinskih lokalih so skoraj brez izjeme na voljo brezmesni meniji.

Tudi v običajnih, nespecializiranih trgovinah je na voljo velika ponudba proizvodov iz ekološke pridelave in pravične trgovine.

Podeželske krajine ne kazijo jumbo plakati.

V mestih javne površine (parki, zelenice, prostori med bloki itd.) s svojo opremo vabijo k druženju in aktivnemu preživljanju časa na prostem.

Če se v Zürichu povzpneš na razgledni stolp, opaziš velik delež streh s sončnimi kolektorji in zelenih streh.

Ob stavbah, v katere čez dan prihaja veliko ljudi (univerze, občinske institucije itd.), so na voljo velika parkirišča za kolesa (tudi do 100 mest), kjer jih lahko uporabniki varno priklenejo.

Prostori in stavbe Zürichu, katerih raba še ni določena, so prepuščeni v uporabo lokalnim skupnostim. Pogosto so tam organizirani skupnostni vrtički, centri ponovne uporabe, popravilnice koles, trgovine »iz druge roke« in druge oblike alternativne ekonomije.

V Švici deluje več kot 1.100 stanovanjskih zadrug in drugih razvijalcev ponudbe neprofitnih stanovanj s skupno nekaj več kot 150.000 stanovanji.

Mesto Zürich svojih zemljišč ne prodaja. Stanovanjskim kooperativam in drugim uporabnikom raje podeljuje dolgoročne pravice uporabe ali zemljišče menja za drugo nepremičnino.

Švicarji so – tako kot Slovenci – navdušeni vrtičkarji.

Rdeči avtomobilčki zadruge za deljenje avtomobilov Mobility so na voljo na vsakem koraku.

Dobre prakse

Hunziker Areal – skupnostno bivanje v stanovanjski kooperativi

Na zapuščenem industrijskem območju na robu Züricha je med letoma 2012 in 2015 zraslo naselje, ki ga sestavlja 13 stavb s 400 stanovanjskimi enotami, velikimi skupnostnimi površinami in lokali za različne storitve: trgovinami, restavracijami, ateljeji, vrtci, penzionom za obiskovalce itd. Pobudnik projekta je bila stanovanjska zadruga *Mehr als Wohnen* (»Več kot stanovanje«), **zemljišče je dalo na razpolago mesto**. V naselju biva 1.200 najemnikov, v okviru naselja je našlo zaposlitev 150 oseb.

(https://www.youtube.com/watch?v=wduYxkQs_xq&feature=youtu.be)

Arhitekti se pri zasnovi niso osredotočali le na posamezne stavbe, ampak **so celovito načrtovali del mesta, ki omogoča vsakdanje življenje, pri katerem je večina potreb zadovoljenih lokalno in na trajnosten način**. Načrtovanje in gradnja sta se financirala iz prispevkov ustanovnih članov (sedaj stanovalcev) in iz sredstev državnega sklada za stanovanjske zadruge, deloma tudi s posojili občine ter komercialnih bank. Skupaj je bil projekt vreden cca 200 milijonov dolarjev. Zdaj, ko naselje že živi, večino prihodkov za odplačilo posojil in obratovalne stroške ter fond za renovacije in nadaljnje investicije predstavljajo najemnine. **Povprečna najemnina znaša 70–80 % tržne najemnine**, najemniki, ki živijo pod pragom revščine in predstavljajo približno četrtino stanovalcev, pa so upravičeni do subvencije najemnine. Del prihodkov ustvarja penzion, ki je namenjen obiskovalcem najemnikov stanovanj, sicer pa deluje kot hotel. Recepcija nudi običajne storitve za goste penziona, stanovalcem pa služi kot prevzemni prostor za zabožke z zelenjavo, informacijski in logistični center itd.

V okviru številnih stanovanjskih kooperativ delujejo hotelčki. Na ta način odpravljajo potrebo po sobah za goste in optimizirajo površine stanovanj, hkrati pa ustvarjajo prihodke za kooperativo. Praksa je pokazala, da so hotelčki rentabilni, če imajo vsaj 30 sob.

V naselju je načrtno spodbujana družbena raznolikost, kar je bilo upoštevano že pri zasnovi zgradb, tako da lahko odgovarjajo na različne potrebe. Pri dodeljevanju stanovanj so sodelovale organizacije, ki zagovarjajo »prezrte« skupine.

Vključevanje uporabnikov in lokalnih družbenih partnerjev: bodoči najemniki, sosedje ter lokalne oblasti so bili vključeni v zasnovo zgradb in naselja. Izpeljali so arhitekturni natečaj in pri izboru zmagovalca so sodelovali tudi bodoči najemniki, sosedje, ustanovne zadruge ter predstavniki občine. Do faze gradnje so upoštevali pripombe in zamisli uporabnikov, odprte prostore in okolico so namenoma pustili nedokončane, da so uporabniki – ko je bila gradnja končana – lahko vizualizirali, kako bi uredili te prostore. **Vsi stanovalci so vabljeni k aktivnemu sooblikovanju skupnosti, na voljo imajo tudi letni fond**, ki se financira iz prispevkov prebivalcev (cca 80.000 dolarjev) za realizacijo skupnostnih pobud (npr. vrtičkov) ali urejanje prostorov za skupnostne dejavnosti/potrebe stanovalcev (ples, joga, izmenjevalnice itd.). Registriranih je preko 40 skupin, ki delujejo v okviru naselja, sodelujejo tudi z bližnjo šolo in drugimi družbenimi mrežami v okolici.

Okoljski vidiki: stavbe so zasnovane z vizijo **doseganja ciljev »2000-vatne družbe«**. Prebivalci si delijo pralne stroje in zamrzovalnike, 45 % potreb po elektriki pokrijejo z lastnimi sončnimi elektrarnami na strehah, ogrevanje je daljinsko. Shranjevanja električne energije ne potrebujejo, ker zaradi raznolikosti stanovalcev in dejavnosti v naselju (vključno z dvema restavracijama in penzionom) vso proizvedeno elektriko sproti porabijo. **Deževnico zbirajo in uporabijo kot sanitarno vodo**, kar ima tudi protipoplavno funkcijo.

Stavbe so grajene iz materialov z nizko vsebnostjo energije, dve zgradbi sta v celoti iz lesa, vse so zelo dobro izolirane.

Soseska je zasnovana tako, da omogoča življenje brez lastnega avtomobila. Na voljo je vsega 106 parkirišč, ki so namenjena invalidom in lokalom. Imajo dobre povezave z javnim potniškim prometom, nadpovprečno število parkirnih mest za kolesa in fond koles za skupno uporabo ter dve električni vozili. V mobilnostnem centru si stanovalci lahko izposodijo tovorna kolesa, prikolice za prevoz otrok itd. *Prebivalci si lahko pridelujejo zelenjavo na skupnostnih vrtovih*, zelene površine so zasajene z drevjem in grmovnicami avtohtonih sort.

Družbeni vidiki: soseska je načrtno zasnovana za različne vrste gospodinjstev in družbenih skupin. Posebnost so 10-sobna »cluster« stanovanja, v katerih bivajo samoorganizirane skupine, kot so npr. študenti. V projektu so aktivno pristopili k zapostavljenim skupinam in jih podprli z aktivnostmi za vključevanje. *20 % stanovalcev živi pod pragom revščine in plačujejo subvencionirano najemnino, 10 % stanovanj je rezerviranih za invalide, migrante, socialno ogrožene in družine z otroci s posebnimi potrebami.* Strukture kooperative ponujajo okvir za opolnomočenje posameznikov za aktivno participacijo, kar ustvarja močne socialne mreže in nudi podporno okolje. 65 % stanovalcev prvič živi v kooperativi – te so podprli z uvajanjem v participacijo. Sestava stanovalcev je zelo raznolika. Sedaj ugotavljajo, da so v skupnosti slabo zastopani le ljudje nad 70. letom starosti – predvidoma zato, ker slednji potrebujejo več časa za sprejem takšne odločitve, stanovanja pa so bila zaradi finančnih pritiskov oddana hitro.

Evalvacija: V okviru treh raziskovalnih projektov stalno spremljajo prispevek stanovanjske zadruga h konceptu 2000-vatne družbe, demografsko sestavo zadruga in učinkovitost finančnega modela.

Dodatne informacije o različnih vidikih skupnostnega bivanja v Hunziker Arealu so dostopne prek naslednjih povezav: v [angleškem](#) in [nemškem](#) jeziku.

Vključujoče upravljanje v biosfernem območju Entlebuch

Kako jim je uspelo?

Ko je Švica leta 1996 z nacionalno zakonodajo zavarovala obširna predalpska močvirna in kraška območja v regiji Entlebuch, se je lokalno prebivalstvo odzvalo odklonilno. Skrbelo jih je, da se bo njihovo že tako slabo gospodarsko stanje zaradi naravovarstvenih omejitev še poslabšalo. V iskanju rešitev za izhod iz nastalega konflikta so občinski sveti osmih občin, ki sestavljajo Entlebuch, razvili načrt za gospodarski razvoj navkljub velikemu deležu zavarovanega teritorija in za uporabo statusa zavarovanega območja kot turističnega potenciala. V tem procesu je postalo jasno, da Entlebuch izpolnjuje pogoje za pridobitev statusa biosfernega območja UNESCO. Na medobčinski ravni so imenovali delovno skupino, ki je pripravila vlogo in v letu 2000 organizirala posvetovalne zbornice občanov v vseh lokalnih skupnostih.

Entlebuch je prvo biosferno območje, vzpostavljeno na osnovi lokalnega referendumu. Leta 2000 so njegovi prebivalci biosferni koncept izglasovali s 94-odstotno večino.

Po referendumu so vlogo poslali na UNESCO, ki je že leta 2001 Entlebuch razglasil za biosferno območje. Namen tega statusa ni samo ohranjanje naravnih lepote Entlebucha, ampak tudi ohranjanje krajine kot gospodarskega in rekreacijskega območja za prihodnost. To dosegajo s promocijo regionalnih proizvodov, z razvojem zelenega turizma in z vzdržno rabo naravnih virov.

VIDEO

(www.youtube.com/watch?reload=9&v=d-G4xeJX_nA&feature=youtu.be)

10-letni vpliv biosfernega območja na turizem:

- 5 milijonov CHF dodane vrednosti
- 65 delovnih mest
- 16 % gostov pride poleti v regijo zaradi biosfernega območja

Proizvodi z regionalno oznako »Echt Entlebuch«:

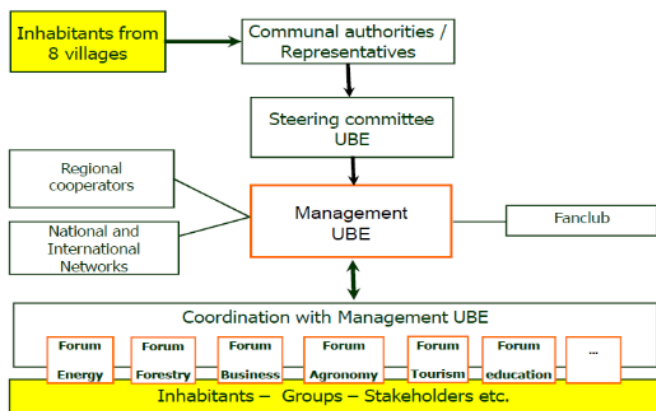
- 60 proizvajalcev, 300 različnih podeželskih proizvodov
- zaradi vzpostavitve regionalne znamke je nastalo 33 delovnih mest ali 3 % vseh delovnih mest v kmetijskem sektorju
- od leta 2013 podjetje Biosphäre Markt, ki je v lasti lokalnih proizvajalcev in biosfernega območja, skrbi za promocijo, prodajo in distribucijo označenih proizvodov, zato jih je čedalje več na policah večjih trgovinskih verig

Program »Entlebuch Partner«:

- storitve in predelovalne dejavnosti, ki vključujejo visok odstotek lokalnih pridelkov
- 10 B&B partnerjev, 11 gostinskih lokalov
- 3 pekarnе, pivovarna
- trgovine, obrtniki in rokodelci, banka, nepremičninska agencija

Prebivalci so sodelovali pri pripravi načrta razvoja turizma in določili področja za turistične dejavnosti, pa tudi področja, kjer turizma ne razvijajo.

Udejanjanje pravice lokalnih prebivalcev do soodločanja pri upravljanju območja ni prepuščeno naključju, pač pa je vgrajeno v delovanje različnih regijskih organizacij, kot so združenja občanov, klub podpornikov biosfernega območja ter sektorske delovne skupine.

Vključevanje prebivalcev v upravljanje biosfernega območja – od zgoraj navzdol prek občin in od spodaj navzgor prek delovnih skupin oz. forumov

Forumi so združbe ljudi, ki so zainteresirani za določeno področje (npr. kmetijstvo, turizem, izobraževanje, upravljanje z gozdom, energijo) in razvijajo predloge aktivnosti, ki jih posredujejo upravnemu odboru biosfernega območja. Lahko so poljubno organizirani (društva, civilne iniciative ...). Med najaktivnejšimi je forum za izobraževanje, v katerem sodeluje 250 učiteljev. V lokalnih šolah vsako leto dva šolska dneva posvetijo poučevanju o biosfernem območju in otroci postanejo ambasadorji območja.

Uprava biosfernega območja:

- 14 oseb, 10 polnih zaposlitev na področjih prostorskega načrtovanja, naravovarstva, raziskav in izobraževanja, zelenega turizma, regionalnega razvoja, komuniciranja in administracije
- letni proračun 2,5 milijona CHF
- pravni status: združenje občin
- obširna mreža sodelavcev in podpornikov
- naloge: usklajevanje interesov in procesov, zapolnjevanje vrzeli v obstoječih strukturah vodenja in upravljanja, povezave z drugimi regijami in mednarodno mrežo biosfernih območij, pridobivanje sredstev
- financiranje: 40–50 % država, 10–15 % kanton, 25 % občine (občine vsako leto plačajo upravi biosfernega območja 20 CHF na občana)

Spletna stran biosfernega območja Entlebuch: v [nemškem jeziku](#).

Skupnostne sončne elektrarne v Zürichu

EWZ je züriško javno elektroenergetsko podjetje, ki skrbi tako za proizvodnjo električne energije kot za njeno distribucijo in dobavo do končnih odjemalcev. Vsa električna energija, ki se porablja v mestu, je proizvedena iz obnovljivih virov, Zürich pa ima tudi jasno energetske strategijo – da postane 2000-vatna družba.

Vendar se EWZ pri tem ne ustavlja, temveč razvija tudi skupnostne elektroenergetske projekte ter z njimi povezane storitve. Tako ponujajo celovito rešitev za postavitve sončnih elektrarn na večstanovanjskih stavbah, kjer stanovalci preko sheme merjenja neto porabe energije proizvajajo in porabljajo lastno električno energijo. S programom so pričeli pred štirimi leti, pilotno so ga izvedli v sklopu stanovanjske zadruga 'Več kot stanovanje'. V mestu so izvedli že več kot 3.500 takšnih projektov, na izvedbo pa jih čaka najmanj še enkrat toliko, kar kaže na to, da so državljani zainteresirani za soproizvodnjo električne energije iz OVE.

Druga možnost, preko katere se lahko državljani vključijo v zgodbo skupnostnih energetskih projektov, pa je vključitev v shemo, kjer je sončna elektrarna postavljena na javni stavbi (recimo šole, vrtci, gasilski domovi, ipd.), posameznik pa lahko zakupi delež za 250 CHF. Kot soudeleženec je nato naslednjih deset let upravičen do 80 kWh brezplačne električne energije na leto. Na ta način so v skupnostne projekte OVE vključili tako mesto, ki je lastnik objektov, kot lokalne skupnosti in občane.

Zelo jasno se vidi osredotočenost podjetja EWZ na občana oz. končnega uporabnika, saj so ti vključeni skozi celoten proces razvoja storitve in produktov, od začetnih idejnih faz do izvedbene faze in podajanja ocen o uporabi ter predlogov za izboljšavo. Skupaj, v sodelovanju z občani, so razvili produkt, ki so si ga ti želeli.

Regionalna prehranska mreža BachserMärt

BachserMärt je trajnostna regionalna prehranska mreža, organizirana kot družba z omejeno odgovornostjo, ki povezuje pridelovalce s podeželja s kupci v mestu. Združeni v mreži so si za cilj zastavili spoštljivo in trajnostno rabo življenjskih virov.

Začetki mreže BachserMärt segajo v leto 2008, ko se je ob zapiranju zadnje vaške trgovine v kraju Bachs organizirala skupina ljudi z namenom, da v vasi ohranijo trgovino z osnovno ponudbo in hkrati prispevajo k ohranjanju delovnih mest na podeželju in krepitvi lokalnih pridelovalcev. Danes ima BachserMärt pet trgovin, od tega tri v Zürichu ter po eno v krajih Bachs in Eglisau, in redno sodeluje z 200 pridelovalci v regiji. Stranke oz. kupci v teh trgovinah so organizirani v zadruga in so tudi financirali odprtje trgovin.

V mreži BachserMärt si prizadevajo za dolgoročno sodelovanje z lokalnimi pridelovalci oz. predelovalci hrane. Takšno sodelovanje za kmete pomeni zagotovljen odkup njihovih pridelkov in pravično ceno, kar je pri življenju ohranilo kar nekaj kmetij v regiji, ki bi sicer že prenehale obratovati.

Čeprav je velik delež hrane, ki se prodaja v njihovih trgovinah, lokalnega izvora in 90 % ponudbe sezonske, ni vsa hrana tudi ekološkega izvora. Pristop podjetja je, da z dolgoročnim sodelovanjem s pridelovalci te prepriča v smiselnost ekološke pridelave. Tako jim je nekaj kmetij že uspelo preusmeriti v ekološko pridelavo.

Pomembne so tudi ozaveščevalne aktivnosti, ki jih izvaja podjetje. Dejavní so še na področju izobraževanja potrošnikov o lokalni in sezonski hrani in ozaveščanja o problemu zavržene hrane. Kljub uspešnosti trgovin BachserMärt so načrti o rasti podjetja omejeni. Razmišljajo o odprtju le še ene nove trgovine. S tem bodo dosegli rast in obseg, ki se jim zdi vzdržen in obvladljiv in ki vpletenim omogoča dobro življenje.

Skupnostni prostori züriških četrtnih skupnosti

V Zürichu deluje 17 četrtnih skupnostnih centrov, ki so namenjeni družbeno-kulturnim aktivnostim prebivalcev mesta. Centri nudijo prostor za različne dejavnosti – ustvarjanje, srečevanje, igro, učenje, šport, soočanje o lokalnem okolju ali pa zgolj sprostitvev. Nudijo tudi prostor za najem za srečanja in dogodke.

Skupnostni centri so odprti za vse. Center Oerlikon, ki smo ga obiskali v okviru študijskega obiska, je živahen skozi celo leto. Nahaja se v trinadstropni stavbi in vsebuje gostinski lokal, kjer po ugodnih cenah nudijo tudi dnevna kosila, pokrito otroško igrišče in več dvoran, ki so na voljo za srečanja lokalnih organizacij, dogodke za starejše, otroške krožke ipd. Vodja centra Leonie Schüssler nam je povedala, da si v skupnostnem centru prizadevajo za družbeno vključenost, enake priložnosti in integracijo vseh skupin prebivalcev. Njihov cilj je prispevati k dobremu sobivanju v moderni družbi z oblikovanjem prostorov srečevanja in s podpiranjem samoorganizacije.

Delovanje centrov je financirano s strani fundacije züriških skupnostnih centrov in mesta Zürich. Vsak center zaposluje nekaj osebja, veliko pa je v delovanje centrov vložena tudi prostovoljskega dela.

Ob rob dobrim praksam

Pristop mesta Zürich k trajnostnemu globalnemu razvoju: 2000-vatna družba

Vizijo »2000-vatne družbe« (angl. *2000-Watt Society*) je pred desetimi leti razvil Švicarski zvezni inštitut za tehnologijo v Zürichu (Eidgenössische Technische Hochschule – ETH). Gre za model energetske politike, ki prikazuje, kako je mogoče porabiti samo toliko energije, kot dovoljujejo svetovne zaloge energije in kot je upravičeno glede na njen vliv na okolje. To je možno doseči, če bi vsi posamezniki v vseh družbah omejili svojo porabo energije na največ 2000 W (na uro) in bi 75 % energije prihajalo iz obnovljivih virov. Raziskovalci menijo, da je to vizijo mogoče v Švici doseči z uporabo novih nizkoogljčnih tehnologij in tehnik, kljub predvideni 65-odstotni gospodarski rasti do leta 2050.

Potrebni ukrepi vključujejo popolno prenovo celotnega stavbnega fonda v državi, da bi se približali nizkoenergijskim gradbenim standardom; znatno povečanje učinkovitosti cestnega prometa, letalstva in predelovalnih dejavnosti; po možnosti uvedbo vlakov visokih hitrosti na magnetni blazini (maglev); uporabo obnovljivih virov energije, daljinskega ogrevanja, mikroprodukcije in sorodnih tehnologij ter preusmeritev raziskav na nova prednostna področja. Predvideno je, da bo Švica s potrebnimi prizadevanji na področju raziskav in razvoja postala vodilna država v ključnih nizkoogljčnih tehnologijah. Ideja ima zaradi grožnje podnebnih sprememb veliko podporo vlade.

Mesto Zürich je to strategijo uporabilo kot uradni energetskega koncept in predstavlja pristop mesta k naslavljanju podnebnih sprememb in prihodnjih konfliktov za viro. Hkrati ugotavljajo, da se kakovost življenja Švicarjev s tem ne bo poslabšala. Celo nasprotno, pričakovano je, da se bodo varnost, zdravje, udobje in razvoj posameznikov izboljšali.

Na referendumu, ki je potekal leta 2008, je tri četrtine prebivalcev Züricha glasovalo za doseganje 2000-vatne družbe do leta 2050, zaradi česar je to prvo mesto na svetu, ki ambicioznim podnebnim ciljem daje demokratično legitimnost in jih zagotavlja z ustavo.

Vizija 2000-vatne družbe naslavlja okoljski, družbeni in ekonomski vidik razvoja. Globalno danes posameznik v povprečju porabi 17.500 kWh energije na leto, kar je skladno z vizijo 2000 W (na uro), vendar so razlike med državami izredno velike, velik

delež porabljene energije pa je pridobljena iz fosilnih goriv. V Švici je poraba trikrat večja od tega povprečja – 6.000 W/osebo, v ZDA recimo kar 12.000 vatov, medtem ko prebivalci nekaterih azijskih in afriških držav porabijo bistveno manj: v Indiji 1.000 W, v Južni Afriki 500 W ter v Bangladešu 300 W na osebo. Vizija 2000-vatne družbe stremi k temu, da se razlike med državami odpravijo in da se tako zagotovi dober, a vzdržen standard življenja za vse prebivalce tega planeta.

Raziskovalci pri ETH ugotavljajo, da je vizijo 2000-vatne družbe možno doseči z ukrepi energetske učinkovitosti in z zamenjavo fosilnih virov z obnovljivimi viri energije. Prispevek posameznika k emisijam toplogrednih plinov je v 2000-vatni družbi 1 tona CO₂ na leto, kar je pod »ravnotežno vrednostjo« oz. vrednostjo izpustov, ki so jih sposobni absorbirati svetovni ponori CO₂ (večinoma gozdovi).

Za doseganje vizije do leta 2050 se je mesto Zürich zavezalo k ukrepom na naslednjih področjih:

- učinkovita raba energije in obnovljivi viri energije (ponudba celostnih energetskih storitev, promocija zelene električne energije, vlaganje v vetrne elektrarne in elektrarne na lesno biomaso, promocija solarnih panelov, toplotnih črpalk in učinkovitih gospodinjstev);
- trajnostne stavbe (skoraj vse nove javne stavbe – šole, domovi za starejše, stanovanjski objekti – ustrezajo standardu nizkoenergijskih stavb);
- mobilnost za prihodnost (promocija javnega potniškega prometa, hoje in kolesarjenja);
- ozaveščanje (redni dogodki za ozaveščanje javnosti).

Samooskrba iz OVE za skupnosti sedaj tudi v Sloveniji

Maja 2018 je Vlada RS sprejela spremembo Uredbe o samooskrbi z električno energijo iz obnovljivih virov energije. Shema je že do sedaj omogočala posameznikom, da za potrebe lastne porabe na lokaciji proizvajajo električno energijo iz obnovljivih virov, po novem pa omogoča tudi skupnostne projekte. Osrednja omejitev sheme je bila, da si za vključitev v shemo potreboval svojo streho za namestitve sončne elektrarne za lastno porabo. Po novem bo mogoče izvajati projekte tudi na večstanovanjskih in javnih stavbah, kot so šole, vrtci, gasilski domovi, zdravstveni domovi ipd.

Uvedena je bila možnost namestitve naprave za samooskrbo s strani tretje osebe, ki ni lastnik merilnega mesta, ob pogoju, da se električna

energija, pridobljena z napravo, porabi na objektu, na katerem je nameščena. *Pot za skupnostne projekte, tako na večstanovanjskih stavbah kot na strehah javnih stavb, je odprta.* Čas za sončne energetske zadruge je tudi v Sloveniji dozorel!

Pilotni projekt stanovanjske kooperative v Ljubljani

Ljubljanski predel Rakova Jelša naj bi bil v prihodnjih letih deležen večjih investicij Javnega stanovanjskega sklada MO Ljubljana. Sklad naj bi zgradil 240 stanovanj, pripravljajo pa tudi zemljišče, ki bi ga namenili stanovanjski zadrugi za 30–40 stanovanj. Pogovori o izvedbi projekta potekajo s stanovanjsko zadrugo Zadrugator. Do konca letošnjega leta naj bi izbrali projektne rešitve, naslednje leto bi sledilo projektiranje in pridobivanje dovoljenj ter tudi začetek gradnje. Stavba bi lahko bila končana leta 2020. Prek natečaja želijo pridobiti ekonomično rešitev gradnje, ki bo omogočila še nižjo stroškovno najemnino kot pri običajnih javnih najemnih stanovanjih.

Denar za gradnjo bi v obliki posojila zadrugi zagotovil republiški stanovanjski sklad. Člani zadruga bi vplačali lasten delež v vrednosti od pet do deset odstotkov vrednosti stanovanjske enote in mesečno plačevali stroškovno najemnino, iz te pa bi zadruga odplačevala posojilo. Odprtih je sicer še nekaj vprašanj, med drugim zavarovanje za posojilo pri republiškem skladu in varovanje javnega interesa.

Izgradnja neprofitnih stanovanj v Rakovi Jelši ponuja tudi priložnost za opremo predela z manjkajočo javno infrastrukturo, zelenimi površinami, skupnostnimi prostori in osnovnimi storitvami. Hkrati pa je večje zanimanje občine za predel tudi priložnost za vzpostavitev sodelovanja z lokalnimi prebivalci, odpiranje kanalov in prostorov za participacijo in predvsem za krepitev zaupanja med javnimi akterji in obstoječimi prebivalci.

Razvoj orodij za vključujoče načrtovanje rabe življenjskih virov na ETH Zürich

V Zürichu smo se pogovarjali z Ano Stritih, inženirko gozdarstva, ki po študiju na ljubljanski Biotehniški fakulteti nadaljuje podiplomski študij na ETH Zürich. Tamkajšnji Inštitut za načrtovanje prostora in krajine, kjer Ana pripravlja doktorat, na začetku svoje spletne predstavitve zapiše: »Zemlja je dragocena. Zemlje je malo. Zemlja je ranljiva.« *V luči dramatičnega naraščanja povpraševanja po ekosistemskih storitvah (pridelavi hrane, pridobivanju energije, prostoru za rekreacijo itd.) si prizadevajo razvijati nove načine za trajnostno ravnatežje med različnimi rabami življenjskih virov, tako da bodo svoje potrebe lahko zadovoljile tudi prihodnje generacije.*

Ana sodeluje v mednarodnem projektu ECO-POTENTIAL, o katerem je povedala: »Z razvojem satelitskih in drugih novih metod zbiranja podatkov o površini Zemlje je na voljo čedalje več podatkov o prostoru. Naša raziskovalna skupina si prizadeva za razvoj orodij, s katerimi bi ti podatki postali uporabni za načrtovalce in skupnosti. Da bi ti lažje ocenili, kakšne so vrednosti oziroma funkcije elementov prostora, in pri prostorskem načrtovanju lažje postavljali prioritete med različnimi rabami prostora, npr. kadar je treba graditi kakšen nov objekt. Sodelavci v projektu se ukvarjajo z razumevanjem različnih vrst ekosistemov, naš del pa se ukvarja s povezavo med tem, kaj se v ekosistemu dogaja, in kaj si skupnosti od ekosistemov želijo oz. potrebujejo.«

Za vrednotenje ekosistemskih storitev obstajajo različne metode. Shranjevanje ogljika ali lesno-gospodarsko funkcijo je npr. enostavno monetarno ovrednotiti. »Po drugi strani pa sta kulturna funkcija (v smislu pripadnosti, ki jo razvijamo zaradi krajine) ali rekreacijska funkcija težko merljivi ter v prostorskem načrtovanju pogosto zanemarjeni. Vendar namen projekta ni vrednotiti,

ampak kartirati, kje se kaj dogaja, ter skupnostim omogočiti, da same določijo družbeno vrednost storitev in se na tej osnovi odločajo,« je povedala Ana. »Ukvarjamo se z alpskim območjem, kjer je npr. zaščitna funkcija gozdov, to je varovanje pred plazovi, z vidika skupnosti najpomembnejša.«

V Švici je sistem odločanja zelo decentraliziran – veliko odločitev v zvezi z razvojem, prostorskim načrtovanjem itd. se dogaja na lokalni ravni. Cilj projektov ETH je tudi, da lokalnim skupnostim dajo v roke orodja, ki bi jim pomagala pri odločanju. V podporo participatornim procesom v prostorskem načrtovanju raziskujejo različne metode vizualizacije dogajanja v krajini. Ana: »Zanimivo orodje so namizne igre. Vanje se lahko ob podatkih o ekosistemu vgradijo potrebe različnih lokalnih akterjev in prikazi nekih prihodnjih scenarijev, ki se lahko zgodijo oz. med katerimi se lahko 'igralci' odločajo. Vgrajene so dileme med kratkoročnimi potrebami prebivalcev (zaslužiti zadosti za preživetje in šolanje otrok) in trajnostno zaščito ekosistemov. Če igraš kot kmet, se moraš odločiti, katere dele gozda spreminjaš v polja in katere kulture seješ, kar ima določene vplive na okolje, to pa potem vpliva nazaj na tebe. Igre se razvijajo v skupnostih, pri čemer se učijo raziskovalci, poleg tega pa se skupnost uči o okoljskih povratnih zankah v svojem lastnem sistemu.«

Ano smo povprašali tudi o vsakodnevem življenju v Švici – ali zaznava skupnostne prakse v svojem okolju? Takole je opisala svoje izkušnje: »Najbolj so prisotne lokalne verige oskrbe s hrano, npr. zelenjavo in domačim kruhom. Živo pa je tudi življenje v mestu. Lokalne skupnosti znotraj mesta se združujejo ob organizaciji festivalov v svojih parkih, tako da se veliko dogaja: koncerti, plesni tečaji, tečaji peke kruha itd. Prebivalci Züricha uživajo v naravi, ki jo imajo na pragu mesta. Če greš v mestni gozd, so na vseh lepih mestih pripravljena ognjišča in nekaj lesa, kjer lahko zakuriš ogenj in si nekaj spečeš – to je ena najbolj priljubljenih aktivnosti tukaj. Dobro so obiskana tudi mestna kopališča na Züriškem jezeru. Najpomembnejša stvar pa je javni prevoz. Avta dejansko ne potrebuješ. Po mestu kolesarim. Skoraj vsak konec tedna izkoristim za izlet v hribe ali plezanje in kamor koli lahko pridem z vlakom. Seveda ima tudi gradnja železnice določene okoljske posledice, vendar je na koncu zelo udobno. Vlaki so do vseh večjih krajev, v vsako alpsko dolino pelje avtobus.«

Pravni kotichek

Tudi v Sloveniji se vzpostavlja sistemska podpora stanovanjskim zadrugam

Stanovanjske kooperative (zadruge) so v večini držav članic EU nosilke zadružne stanovanjske oskrbe in za javnimi stanovanjskimi skladi glavne ponudnice **neprofitnih najemnih stanovanj**, teh pa v Sloveniji najbolj primanjkuje. Stanovanjska zadruga je neprofitna organizacija, katere namen je zagotavljati stanovanja po najugodnejši ceni za svoje zadružnike. Zadruga je običajno lastnik stavbe, zadružniki pa imajo v najemu stanovanja. Upravljanje temelji na soodločanju, pri čemer ima vsak zadružnik en glas. Stanovanjske zadruge delujejo družbeno odgovorno, praviloma imajo vgrajene vrednote skrbi za okolje in trajnostnega razvoja nasploh.

Na podlagi švicarskega modela stanovanjskih zadrug je v Sloveniji v zadnjih letih nastalo že več zadrug in iniciativ, ki so še v procesu vzpostavljanja delujoče stanovanjske zadruge, uspele pa so pridobiti podporo Ministrstva za okolje in prostor. To je v [Nacionalni stanovanjski program do leta 2025](#) uvrstilo tudi spodbujanje stanovanjskih zadrug kot alternativnih oblik bivanja, kar je pomembno predvsem za mlade. Za zagon tovrstnega pilotnega projekta je medresorska delovna skupina pri Ministrstvu za okolje in prostor, v kateri sta sodelovala tudi dva predstavnika nevladnih organizacij (Mreže za prostor in zadruge Zadrugator), v letu 2017 pripravila načrt pilotne stanovanjske zadruge ([objava novice](#)), ki naj bi ga izvedla Stanovanjski sklad RS in Javni stanovanjski sklad Mestne občine Ljubljana, skupaj z izbrano stanovanjsko zadrugo.

Načrtom, ki jih je zastavil Nacionalni stanovanjski program, bo moral z zakonsko podporo slediti tudi novi Stanovanjski zakon, ki ga pripravlja Ministrstvo za okolje in prostor. Medtem ko stanovanjskih zadrug kot takih ni potrebno posebej urejati, saj zanje že velja Zakon o zadrugah, pa se od novega Stanovanjskega zakona pričakuje, da bo spodbudil sistemska podpora ter s tem olajšal in omogočil razmah neprofitnih najemov zadružnih stanovanj. Država in lokalne skupnosti morajo večjo sistemska podpora omogočiti predvsem z naslednjimi ukrepi:

- s spodbujanjem lokalnih skupnosti k ugodni prodaji zemljišč ali vzpostavitvi dolgoročne stavbne pravice stanovanjskih zadrug za gradnjo neprofitnih stanovanj;
- s spremembo sistema izračuna neprofitnih najemnin tako, da bodo slednje določene v višini dejanskih stroškov za vsak stanovanjski objekt

posebej (ti morajo kriti financiranje, vzdrževanje, amortizacijo in upravljanje);

- z določitvijo ustreznih skupnih kriterijev za dodeljevanje neprofitnih stanovanj stanovanjskih kooperativ;
- z določitvijo ustreznih finančnih spodbud (npr. jamstev za bančna posojila ali ugodnejših kreditov stanovanjskih skladov) za pridobitev dela finančnih sredstev, ki ga ne morejo kriti hipotekarna bančna posojila.

Novi Stanovanjski zakon se pripravlja na podlagi [Osnutka izhodišč za prenovo stanovanjske zakonodaje po posameznih področjih](#), ki eno izmed poglavij namenja tudi stanovanjskim zadrugam.

Napovedujemo

Jeseni tretja nacionalna konferenca Dovolj za vse – skupnostno upravljanje z življenjskimi viri: rezervirajte si termin!

Izkoristite priložnost za spoznavanje, učenje in povezovanje. Tudi letos bomo povabili zanimive goste iz Slovenije in tujine, ki bodo predstavili dobre prakse skupnostnega upravljanja. Osrednji gost bo Michel Bauwens, praktik skupnostne tranzicije v belgijskem mestu Gent in raziskovalec skupnostne ekonomije in družbe. Ob robu konference bo vodil usposabljanje za koordinatorje skupnostnih projektov. Konferenca bo 14. novembra 2018 v ljubljanskem hotelu Union.

Humana mesta – predstavitev mednarodne publikacije in odprtje razstave

Od 6. junija je v ljubljanski galeriji Dessa na ogled razstava **Humana mesta – Skupne vrednote** (*Human Cities – Shared Values*). Razstava prikazuje nabor civilnih iniciativ iz različnih mest in izpostavlja skupne vrednote, ki posameznike in lokalne skupnosti povezujejo v prizadevanjih za izboljšanje javnih prostorov.

Številne študije primerov civilnih iniciativ so opisane tudi v publikaciji *Human Cities / Challenging the City Scale 2014–2018*, ki je v elektronski obliki dostopna [TUKAJ](#). Vključeni so tudi slovenski primeri, med njimi Skupaj na ploščad! in Knjižnica pod krošnjami.

O projektu Dovolj za vse – skupnostno upravljanje z življenjskimi viri

V letošnjem letu poteka tretja faza projekta *Dovolj za vse – skupnostno upravljanje z življenjskimi viri*. Na [spletni strani projekta](#) lahko najdete zemljevid zdaj že skoraj 50 slovenskih skupnostnih praks na področjih oskrbe z energijo, samooskrbe s hrano, trajnostnega urejanja prostora, mobilnosti, krožnega gospodarstva in trajnostne potrošnje ter participatornega upravljanja. Spletna stran je opremljena tudi z obrazcem za vnos nove dobre prakse. **Če menite, da vašemu projektu pripada mesto na zemljevidu, nam pošljite njegov opis.**

Dostopna je tudi bogata dediščina prvih dveh faz projekta v obliki uporabnih [publikacij in gradiv](#), ki vključujejo: Vodnik po skupnostnem upravljanju z življenjskimi viri, katalog z opisi 12 tujih in domačih dobrih praks, Priročnik za izvajanje skupnostnih projektov ter priročnike za izvajanje projektov na konkretnih področjih, kot so postavitve sončne elektrarne, ureditev skupnostnega prostora, izvajanje spremljane poti v šolo s pešbusom in bicivlakom, ureditev skupnostnega vrta, vzpostavitev združnega razpršenega hotela, izvedba participatornega proračuna, vzpostavitev knjižnice reči itd. Naj vam bodo v pomoč pri izvedbi vaših skupnostnih projektov.

Letos bomo zbirko obogatili z novim priročnikom. **Predlagajte nam področje, na katerem bi potrebovali konkretne napotke za izvedbo skupnostnih projektov.**

Spremljajte novice in napovedi dogodkov na FB strani Dovolj za vse, pridružite se nam na terenskih ogledih dobrih praks, prebirajte novičnike, načrtujte udeležbo na novembrski nacionalni konferenci – srečanju aktivnih predstavnikov lokalnih skupnosti, v okviru katere bomo letos organizirali delavnico za krepitev koordinatorjev skupnostnih projektov.

Opozorite nas na področja, na katerih bi bilo potrebno izboljšati sistemsko (zakonodajno, administrativno ...) okolje za izvedbo skupnostnih projektov v Sloveniji – priporočila bomo naslovili na pristojne inštitucije.